ה מ א ס ף

חודש סיון ה׳תקס״ט

א

שירים

ישע אלהים

נַפְשִׁי לָמָּה רַע תָּרִיעִי
חַכִּי נָא לָאֵל מוֹשִׁיעִי
הִתְחוֹלְלִי לוֹ תָּמִיד וְרֵעִי
כִּי יִסְרַנִי אַף לֹא בְעִי יִשְׁלַח יָד׃

הֵן יָדַע אֱלֹהִים אֶת דַּרְכִּי
לֹא יָדוֹן רוּחוֹ בֶּאֱנוֹשׁ כְּעֶרְכִּי
אַף אִם יִמְאַס וְיִכְשַׁל בִּרְכִּי
עוֹד יַחֲזִיקֵנִי כִּי יִרְאֶה כִּי אָוְלַת יָד׃
טז א 16 1 חיים

חַיִּים בִּרְצוֹנוֹ וְאַפּוֹ רֶגַע
לָכֵן לָמָּה זֶּה הֶבֶל אִוַּע
גַּם עֵת יִשְׁלַח לָאָדָם פֶּגַע
יֹאמַר אֶל הַשָּׂטָן לֹא תִנַּע בּוֹ יָד ׃

שָׁוְא תְּשׁוּעַת אָדָם קְצַר חַיִּים
בִּיקָר יָלִין אַךְ יוֹם אוֹ יוֹמַיִם
אוֹי לַנּוֹשֵׁא עָלָיו עֵינַיִם
הֲלֹא כַּאֲשֶׁר אֶל מִצְרַיִם נָתַנּוּ יָד ׃

אַרְצוֹת תֵּבֵל וַחֲמוּדוֹתֵיהֶן
גַּם מְדִינוֹת וּמַמְלְכוֹתֵיהֶן
בְּיוֹם עֶבְרָה לֹא הוֹעִילוּ לְבַעֲלֵיהֶן
לָכֵן הֶבֶל הֵנָּה ׃ וְיוֹשְׁבֵיהֶן קְצָרֵי יָד ׃

אַךְ אֱלֹהִים חֶלְדֵנוּ יַקְצִיב
בְּיָדוֹ כְּמֶלֶךְ בָּעָם כִּנְצִיב
כִּנּוֹרָתוֹ יְשַׂמַּח אַף יַעֲצִיב
עַד בּוֹא מוֹעֵד כָּל חָי וְשָׂם מַצִּיב לוֹ יָד ׃

אהבה וריעות

כקנה רצוץ אהבת נשים
כל בוטחי בה המה נטושים
ברשתה ילך האויל ונשבה
כקש רגע יתן שלהבת
ועומס מרוח קל נושבת
כן האהבה כמעט תוקר ותכבה

לא כן רעותה אהבת רֵיעַ
אחל ממקור לב נאמן נובע
נוחם היא לנפש משגב בצרה
כסלע נכון בלב ימים
ישחק לסופות ורעמים
ילעג לשאון גלים וסערה

מתת עליון היא ליושבי חלד
ממנה את לצרה יולד
מרפא לפצעים לעיף מנוח
בלעדה יתרון אדם אַיִן
לכן טובים דודיה מיין
עמה ישמחו ינחמו כל יגיע כח

טז ב 16

ב

באורי כתבי קדש

באור מלת רתק

אמר עליו הרד"ק : "ונלע נזכר פעלו ממנו מהדגום רתקו בזקים , כלומר לוסרו בשלשלאות של ברזל : ונכון נפעל מזה בספך , כי הוא הקרק הדבר וכריקתו , כמו שאמר עד אשר לא ירתק חבל הכסף , ולא יקשה לך ירתק חבל הכסף" ולא נתן טעם לזרות הספוך , וגם לא פרש הפסוקים : ויעברו ברתוקות זהב , ועשה הרתוק , ורתב"ע ז"ל אמר על פסוק : עד אשר לא ירתק חבל הכסף , וזה לשונו : "ונלה היא נרתק בגלגל המתגלגל בחבל ורתק החבל קשור בגלה , הדברים המפעיס החלה מחזיקים מרוכב כאשר תבאר . בתוק הוא גסס ענול הנקרא בל"ת (וואלוע) 1) , וידוע תועלת הרתוק להוליך ולהביא המשאות , על כן אמר ורתוקות כסף צורף , להוליך ולהביא הפסל , והוא דרך לצנ , כמו רגליהם ולא יהלכון . וכן עשה הרתוק , רצונו לאמר : היה נכון להוליך כל אשר לך מתוך ביקך , כי , כאשר יבאר ויאמר בפסוק

---

1) רתוק (וואלוע) הוא גסס לאר שטחיו היסודי (דעסטן גרונדפלעכען) הם מחונות שלמות שות זו לזו , וחס תחתון הגסס העומד נכה לשכיס עם שטח לאר אין לו נטיה לשטחים היסודי , ויהיה גם התחון ההוא מחונה שליחה שוה לשטח היסודי , וכן יהיה לעולם בכל מקום לאר תחתון הגסס לשכיס בחופן לאר הזכרתי לך , אז יקרא הגסס בלשון עברי : רָתוּק , ובל"ת (וואלוע) .

בפסוק הבא / התויבים יבואו וירשו תותו • ועתה אפרש
קהלת י"ב פסוק ו' •

עד אשר לא ירתק חבל הכסף • ידבר מן הבאר
אשר ממנה ישתנו המים על תופן זה : שפי עמודים עומדים
נגב על פי הבאר מזה אחד ומזה אחד / ולכל עמוד ועמוד
מלמעלה חור ענול (חור לעומת חור) / ורתוק רקוע
בחורים עד שתוכל להוליך תוכו בתוך החורים בסבוב הנה
והנה בלי מניעה / ולד הרקוק אשר נגד ימין האדם יעבור
דרך החור עד שיסי' חלק ממנה בולט חוצה לה / ובחלק הזה
יש בו יד עץ או ברזל שאם תאחז בה יד האדם / האדם
ההוא יכול לסבב הרקוק הנה והנה כרצונו • ובאמלע הרקוק
מחובר בו גלה חלולה ופתוחה ובגלה נקבר רחם החבל /
ובסוף החבל נקשרה כד • אם כן אם תסוב הרקוק על ידי
יד העץ או הברזל יקבלנ החבל בגלה (כאשר אמר הרחב"ע
בדברים מעטים) עד שהכד תבי' סמוכה לרחם הגלה •
ואחרי כן בחוק הרקוק בחורים על ידי יחדוק הקושות בו
ובחוריס מזה ומזה / ובאשר תרצה לשאוב מים / תסיר
היתדות והכד תפול בבאר ותשתב מים / או אם לא תפול
מבחך תתן לה ותסוב יד הפך הפתח אשר בה סבבת להריס
הכד למעלה / ואחר שתיבא המים תחתו שניס יד והריס
הכד על ידי הסיבוב כרצונך •

ויען כי הפעולה הזאת נעשתה על ידי הרקוק על
כן רתק שמה / ופעל הנגוד מן הסס הוא / וכל"ח (ווינדען) /
ועס ב' אחריו / התגלגלות (אומווינדען) / כמו רקקו
בזיקים (מיין קעטטען צוזאמענדרען / בעזן קעטטען אוי־
טזונגען / צוזאמענצוט) • ועס ם' אחריו / לף שלח נמלת
נתנ"ך / הסרת התגלגלות (אבווינדען) • ושעס תאר לא
ירתק חבל הכסף / הוא / כי כאשר קשרו הכד לא ירתק
עוד החבל • ותרץ גלת זהב / מחברתו : עד אשר לא תרץ
גלת הזהב • ותשבר הכד על המבוע / ענינו כאשר קשרו
הכד על המבוע כן קשרו • ומה נעמו דברי הרחב"ע ז"ל

וו"ל : "ה חצל הכסף הוא חוט השדרה / וקרוי כסף בעבור
היותו לבן / ונלע"ד הוא המוח / ודמהו לזהב בעבור
הקרוב שהוא לקדש." עכ"ל . ומוסיף על דבריו / כבד הוא
האדם בכללו / הנוף יסתב מים ומזון / יסתב רוח וירדוף
אחר תענוגות / והנפש תסתב ממי המדע והבינה / לאמת
כאשר יקרב האדם אל אלהי נחמות / כאשר תקרב אל
מקור הכל / כן תשגר / כן תפרד הנפש מן הגוף / הגוף
ילך לקבר / והנפש קצת במקורה . ותרין הגלגל / על דרך
נוסח קרוב נלגל להעגלה המוליכת את גוף האדם לקבר .
וזה תרגומי מפסוקים ו' / ז' / קצלת קאפיטל י"ב :

עהע דיא ווינדונג / דער זילבר־זיילם בעגרייפט מיזט /
דיא מואטרייבונג־גן דער גאלדנען קוגעל מויסהערן /
דער טעפפענדע מייאער / מיזדעס ער דיא קוועלע
ערריכט / בריכט /
מיינע קאמערע הינרמטטאוס זור גרופט /
דער ערדע מיהר מיגענטהוס ווידער מיב בריגט —
מורטגזמק / וויא ער ווער ?
מינדעס דיא זעעלע זיך מן דיא מורקוועלע ווידער מנטליטט —
מן גאטט / דער זיא הערגעגבן המטטע .

ועל דבר הפסוק ויסף שלמה את כניח מפנימה זהב סגור
ויצגר נרקוקות זהב וכו' / דנרתי עם ידידי הקורני החכם
מהור"ר מענקי וואלף נר"ו מנלונג / ואמר לי שגם שם רקק
הוא כנשורי / ומן פעולת המורפים ידגר לעשות חָלָק הוסב
המלוסף / שנקראת בל"א (פוֹאסירען) / כי הפעולה הזאת
נעשתה ע"י רקוקות . ולדעתי נכונים הם דבריו / ונאר
נרקוקות זהב / לעשות הזהב המלוסף חלק כרקוקות בזיוקם
ממין לחד / ומן שם שנוי נעלמיכם . ובאור הפסוק הוא כן :
ויצגר נרקוקות זהב / לפני הדביר ויכסהו (אחר אשר נסף
הדביר) זהב .

פתרוני .

העתקה אשכנזית ובאור

יחזקאל קאפיטל כ"ז *)

מאת

שלום הכהן

---

*) דיזעס וואַרטרייכטעס קאפיטעל מספר יחזקאל
מיוז איר פֿאַר מיינעס פֿרײַנדס נוצ מיבערזעטצען
מויפֿגענעבען ווערדן, מוז מיך גלויבע, דען
זעזערן דיזער לייטשריפֿט איז דער אויטהיילונג
דעמזעלבן ניכט מכווילקאמאטן זו זיין.

דער מיבערזעטצער.

(יחזקאל כ"ז)

(א) וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃
(ב) וְאַתָּה בֶן־אָדָם שָׂא עַל־צֹר קִינָה׃
(ג) וְאָמַרְתָּ לְצוֹר הַיֹּשֶׁבֶתְ עַל־מְבוֹאֹת יָם
רֹכֶלֶת הָעַמִּים אֶל־אִיִּים רַבִּים כֹּה אָמַר
אֲדֹנָי יְהוִה צוֹר אַתְּ אָמַרְתְּ אֲנִי כְלִילַת יֹפִי׃
(ד) בִּלֵּב יַמִּים גְּבוּלַיִךְ בֹּנַיִךְ כָּלְלוּ יָפְיֵךְ׃
(ה) בְּרוֹשִׁים מְשָׁנִיר בָּנוּ לָךְ אֵת כָּל־לְחֹתָיִם
אֶרֶז מִלְּבָנוֹן לָקְחוּ לַעֲשׂוֹת תֹּרֶן עָלָיִךְ׃

הישבת ק׳ אלונים

באור

(ב) צור • כתב בעל מנחה גדולה נסס מסרי"ח : צור הנזכר בנבואה הזאת / וכן הנזכר בנבואת יחזי' הוא היא קרוב ומצרן לארץ ישראל / והיו אחי מדינות / צור הגדולה והמעטירה / ולידון שהיתה בינתה / והיה עובר בין שתיהן / וסס קרונות זו לזו ושכנות לא"י וכו' / ותאר עוד : וצור זו נתנעה היא / וגם היום נראים יסודותיה ובנייניה מרחוק / והיא הנקראת אצל הנוצרים טיר"ו (טירוס) • ואין צור א"כ לא רומי ולא וויניסי"אה (פענעדיג) • כן אמת הוא נדעתי שהפיר ויניסיאה בנגיע בנוה בלבם ודמות צור שהיתה בתוך היא / ולכן רוב הדברים שזכר הנביא בצור נמצאים היום בוויניסיאה עכ"ל . ועיר הזאת נחרבה אחי פעמים / ע"י נבוכדנצר תרבן ע' שנה בנבואת יחזי' / וע"י אלכסנדר הגדול תרבן אחלט בנבואת יחזקאל / ובזה יפתרו המפרשים שהקשהו אחין שני הנביאים אחלה המתנבאים על צור • ובעל מנחה גדולה תאר אחר שהיא נתנעה היא (אפשר אלקח דברי נבואה הזאת דברים כמשמעם) הוסיף על דבריו / שבנו עיר אחרת סמוכה לצור /

ויקראו

1 מיר ווארר דעם עוויגען ווארט, ווייא פֿאלגט:
2 ערהעבע, דוא מענשענזאהן! איין קלאגעליד
איבר **צור**.
3 ואגע דיזער, אם נראסען האפֿען בעלענגען שטארט,
דיא זיך דעם אונבעשרענקטן שטאפֿפעל רעכט ער-
פֿרייעט: זא שפריכט נאטט דער עוויגע: **צור** ! ריהמע
דיך נור אישמערהין דיינער פֿאללקאממענען שענהייט!
4 צוואר ביסט דוא אום אונר אוס פֿאם מעער אומנעבען;
דיינע ערבויער האבען דיינע פֿראכט פֿאללענדעט;
5 האבען אוים **שניר**'ס טאנגען דיין טאפֿעל, ווערק
פֿרפֿערטיגט, צו דיינעם מאסטבוים צעדרען אוים
לבנון נעהאלט;

אוים

באור

ויקרלו לה סס כסמה, וכיון נחרבה סמי חרבנות הע"ל.
(ג) מבואת ים, פו"רע נלע"ו (ונל"ת האפֿען) וסוף הענמל
סספינות נקוק עד החומה והסערים (רס"י). רכלת
העמים, כך היה מנהגם, סוחרים הנחים לה זה מלפון וזה
מדרום לא היו רשאין לעשות סחורה זה עם זה, אלא יוסבי
עיר לוקחין מזה ומוכרין לזה (הע"ל). ופירוש, רוכלת מכל
עמים ומוכרת לאיים רבים, ומנכי מרנמתי לפי פענין
(טטאפֿפעל רעכט). כלילת יופי, סוף וגמר היופי
כלול בי. (ד) בלב ים גבוליך, כי מכל לד היה לה יס.
(ה) לחתים, פלוחות סנעשה פאניה מהם. ולפי סהעיר
הוזקק פרנקה לעלות לגיות נלב יס פמציל הנניח לא פלמה
לאניה. וגם לחתים ברבים הוגני, לפי סספינה עטויה שני

לדדים

6 אויס **בשן**ס איבעין דיינע רודער נעמאכט , אונר דיין שטייער , וואהל פֿערצירט מיט עלפֿענביין , אויס בוכסבוימהאלץ פֿאן דען **כתיים** ;

7 האבען מיט אייגער פֿלאגגע אויס **מצרים**ס קונסטגשטיקטען לינגען , אונר מיט בלויען אונר פורפורראטהען דעקקען אויס דען **אלישה**שען אינזעלן דיך פֿערזעהן .

8 **צידון**ס אונר **ארוד**ס בעוואהנער זינר דיינע רודערקנעכטע , אונר דיינע וויזען , **צור** ! דיינע שטייערמענגער .

9 **גבל**ס עלטסטע אונר וויזע ציממערליטע בעסרען דיר דאס שאדהאפֿטע אויס ; אללע שיפֿע דעס מעערס נעבסט אירען פֿירהערן שטעהן דיר צו נעבאטה , דיינען האנדעל בליהענד צו ערהאלטען .

פֿערזער

באור

לדדים , כי שני רמזים חדים (רד"ק) . והרפנ"ע פי' כי מעשה שים ספינות שמושין לוחה משני לוחות . ויונקן מרמז יפ כל גזרך , ר"ל גזר שיענרו עליו מספינה לספינה . ובקרנומי ילמתי ידי כלם . (ו) קרשך , בלשון יחיד , הוא בקרש קרחב שברחם השני של הספינה על מול התורן שברחשה אחר , וכו מבפנין את הספינה לכל לדדיה ומכוונין לוחה על הדרך , ורב המובל (טטייערמאן) לוחו בו , ובלשון עשנה קנר"ניט ובלע"ז גוברינק (Gouvernail , טטייערראדער) (רש"י) . בת אשורים , פי' רד"ק עדת משוריס עשו לך קרשי שן , שהניחו את השן מליי כתיס ; ורש"י אמר : לי לפשר לו להיות חלק של עץ , ושו את משוריס , כאן היה תיבה אחת (נמשוריס) לשון קדר ותשור (ישעי' מ"ח

(ו) אֲלוֹנִים מִבָּשָׁן עָשׂוּ מִשּׁוֹטָיִךְ קַרְשֵׁךְ עָשׂוּ־
שֵׁן בַּת־אֲשֻׁרִים מְאֻיֵּי כִּתִּיִּם :

(ז) שֵׁשׁ בְּרִקְמָה מִמְצְרַיִם הָיָה מְפָרְשֵׁךְ
לִהְיוֹת לָךְ לְנֵס תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן מֵאִיֵּי
אֱלִישָׁה הָיָה מְכַסֵּךְ :

(ח) יֹשְׁבֵי צִידוֹן וְאַרְוָד הָיוּ שָׁטִים לָךְ חֲכָמַיִךְ
צוֹר הָיוּ בָךְ הֵמָּה חֹבְלָיִךְ :

(ט) זִקְנֵי גְבַל וַחֲכָמֶיהָ הָיוּ בָךְ מַחֲזִיקֵי בְּרֶקַח
כָּל־אֳנִיּוֹת הַיָּם וּמַלָּחֵיהֶם הָיוּ בָךְ לַעֲרֹב
מַעֲרָבֵךְ :

כתיים ק׳ פרס

באור

מ״ח) / וגל״ח (בוכטבויק) • ופירש עשו שן / ומלופה בזה ע״י מסמרים לנוי ולחזק • והפירוש הוה נראה נכון / וכן תרגם יונתן דפין דמשכרועין מכנסין בזה דפיל • (ז) שש ברקמה / נגד שם עשוי בגיורי רקמות / והמשונאות ממנו נעשות בארץ מצרים כנודע בכמה מקומות בתנ״ך • הירה מפרשך להיות לך לנס / לפרשו על כלונס בארז ולהגביה על המורן (רש״י) והוא הדגל אשר נראה המורן (פלאמגעט בל״ח) / ותיננה הוילון שקורין וענטל • ותולי פירושו כמו ולהיות לך לנס / ושניהם נשמע • היה מכסך / לשהל ולנב על פני כל האניה למחסה מזרם ממטר ומחורב • מאיי אלישה / תרגם יהונתן ממדינת ליטאליה • (ח) צידון וארוד / היו שתי עיירות סמוכות לצור / ובכתיהן היו משמשים לה לקופצי משוט ולחיל מלחמה / וכן אמר למטה (פסוק י״ח) בני ארוד וחילך וכו׳ • חכמיך צור היו בך / והחכמים אשר דריש נקרנך / הוא חובליך הנזכרים לכון ולאשר בחניה (רש״י) לפי שלמלאכה הזאת נדרשה חכמה

וידיעה

(י) פָּרַס וְלוּד וּפוּט הָיוּ בְחֵילֶךָ אַנְשֵׁי מִלְחַמְתֶּךָ
מָגֵן וְכוֹבַע תְּלוּיָה בָךְ הֵמָּה נָתְנוּ הֲדָרֶךָ :
(יא) בְּנֵי אַרְוַד וְחֵילֶךָ עַל־חוֹמוֹתַיִךְ סָבִיב
וְגַמָּדִים בְּמִגְדְּלוֹתַיִךְ הָיוּ שִׁלְטֵיהֶם תָּלוּ
עַל־חוֹמוֹתַיִךְ סָבִיב הֵמָּה כָּלְלוּ יָפְיֵךְ :
(יב) תַּרְשִׁישׁ סֹחֲרְתֵּךְ מֵרֹב כָּל־הוֹן בְּכֶסֶף
בַּרְזֶל בְּדִיל וְעוֹפֶרֶת נָתְנוּ עִזְבוֹנֵךְ :
(יג) יָוָן תּוּבַל וָמֶשֶׁךְ הֵמָּה רֹכְלַיִךְ בְּנֶפֶשׁ אָדָם
וּכְלֵי נְחֹשֶׁת נָתְנוּ מַעֲרָבֵךְ :
(יד) מִבֵּית תּוֹגַרְמָה סוּסִים וּפָרָשִׁים וּפְרָדִים
נָתְנוּ

באור

וידיעה / ומליכה נעימה בפסוק הזה . (ש) לערוב מערבך / לעסוק עמך בסחורה / ומקרא הסחורה מערב / לפי שהסוחרים עורבים זה לזה במקחם וממכרם (רד"ק) / ורש"י פירש / לשון ערובה הם כל לקחי אדם שהוא חי בהם / וממונו והנאתו לחיין גרמנעיש בלע"ז (ובל"ק דיא זיכרונג / וזהם זיינע נאהטדורפט זיכערט) . ונפסוקים הנאים יאמר לפעמים : נתנו במערבך / עם ב' הפעול / ואפשר שהוא בית הסופר אשר נא נעמנו לרבי חיים הלדש (או הסחורה לדעת רד"ק) / וק־נמקיהו בכל מקום לפי ענינו . (י) תלו בך / בנין הכבד מפעל תלה / כלומר שהלו מגינם וכובעם בחומות על קיר החומות / וזה נתן הדרך ויפיך / וכן אמר (שיר ד') אלף המגן תלוי עליו (רד"ק) . ורש"י פי' מלשון קנג הרבו תלי תלים . (יא) וגמדים / שם אומה / וי"מ לשון קטנות / ונקראו הקפוטקיים גמדים / על שם שיורדים ניס עד הקטנ ומשערין כמה גומדים (עלנבמגן) עומקה . ויש פוקרים שהם נכסין וכנסין במדת אמה . שלמיהם / הם מתנות

10 פערזער, לודער אונד פוטער דינען אין דיינעם קריגעסהעער; דיא שילדע אונד העלמע, דיא זיא אין דיר אויפהענגען, פערמעהרן דיינע אנמוטה.

11 ארוד"ס זעהנע אונד דיין אייגנעס העער אויף דיינען רינגמוירען, דיא גמדים אויף דינען טהירמען, אונד דאס מיט אייהרן קעלערן בעהאנגע געמייר פאללענדן דיינען גלאנץ.

12 תרשיש, אנגעלאקט פאן דיינען אונערמעסלישען שעטצען, טרייבט מיט דיר טוישגעשעפט, פערמעהרט דיינען וואהלשמאנד מיט זילבער, אייזען, צין אונד בלייא.

13 יון, תובל אונד משך זינד מיט דיר האנדעלס פערוואנדט, זיא פערזעהן דיך מיט שקלאווען אונד עהרנעם גערעטה.

14 אוים דעם הויז תוגרמה עהרהעלטסט דוא, צו דיינעם וואהל

באור

שנתנו נסם חלים, כמו (ירמי' כ"ח) הכרו החלים מלתן הסלעים. (יב) פוחרתך מרב כל הון, יעשה עמך סחורם מרוב כל הון שהיה נקוכך, ובעוחים הסוחרים שימלאו כך סחורה הרחויה להם (רס"י). עזבונין, חוזקיך ועוזריך, כמו (נחמי' ג') ויעזבו את ירושלים, וממונו של אדם קוח חוזקו (זיין וואהלשטאנד) המעמידו על רגליו (רס"י). ויונתן תרגם בניך נגוך, וחסר ב' הסמוך, וכן אמר למטה: נתנו בעזבוניך, וכם נתי החומר שנתנו שם ההון והרכוש, ויתכן ג"כ שלכן נקרא עזבון, לפי שעוזבים ומניחים שם הסחורם. (יג) בנפש אדם, הם העבדים והשפחות שמוכרים להם לעבוד עבודתם. (יד) ופרשים, רוכבי סוס,

ויש

וואהלשטאנדע , ראסטע , רייטער אונד מוילעזעל .

15 דרוֹס זעהנע טוישען מיט דיר ; אייהרע פֿערנען אינזעלן בעלעגסט דוא מיט דיינער אייגענען העגדע אַרבייטן , אונד זיא וואַרטען דיר מיט עלפֿענביין אונד פֿוֹיען אויף .

16 ארם ליפֿערט דיר , צו דיינעם אויפֿוואַנדע , סמאראַגדע , פורפור , שטיקרייען , לינגען , היאצינטע , אונד ראטהגלעגצענדע רובינען . אונד הייפֿעט דיינע שעטצע .

17 יהודה אונד דאס רייך ישראל פֿערטוישען דיר וועטצען אויס מנית , באלזאם , האניג , עהל , אונד מיררהען , זאפֿט , אונד פֿערזעהן דיך רייכליך דאמיט .

18 דמשק ליפֿערט דיר , צו דיינעם אוים רייכטהום געוואהנשען וואהללעבן , דיא בעסטן וויינע ; אויך דיא שענסטע וויסע וואללע .

פֿאן

באור

וים מפרשים מין מכוסים מיוחסים יקרא כן , ומין לורך רק הוא כמשמעו , וענינו כמו שאמר נפסוק שלפניו , כנפס חדש (רד"ק) . (טו) סחרת ירך , יש רגיש מפלת בני דדן היו סוחרים על ירך (רד"ק) . ורש"י פירש ירך מקומך , ולא ידעתי לכוין הפסוק בפירושו . ולי נראה ירך כמשמעו , פשוטה שעשתה ירך , כי אעפ"י שסיפה עיר מרכולת , אפשר שהיו בה ג"כ בתי מלאכות רגיש (וכן פירש רד"ק מלות מרוב מעשיך בפסוק הבא) , ור"ל אל יהיה רגיש מבני דדן שלח סחורת ידך . אשכרך , הניחו לך קטורה . קרנות שן , דמה שיני הפיל לקרנות לפי שהם דומים להם (רד"ק) ויונקן פירש , שהם שני רגליים , קרנות וגן , וחסר ו'

נָתְנוּ עִזְבוֹנֶיךָ :

(טו) בְּנֵי דָדָן רְכָלֶיךָ אִיִּים רַבִּים סְחֹרֶת יָדֶךָ
קַרְנוֹת שֵׁן וְהוֹבְנִים הֵשִׁיבוּ אֶשְׁבָּרֶךָ :

(טז) אֲרָם סֹחֲרֶתֵךְ מֵרֹב מַעֲשַׂיִךְ בְּנֹפֶךְ אַרְגָּמָן
וְרִקְמָה וּבוּץ וְרָאמוֹת וְכַדְכֹּד נָתְנוּ
בְּעִזְבוֹנָיִךְ :

(יז) יְהוּדָה וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הֵמָּה רְכָלֶיךָ בְּחִטֵּי
מִנִּית וּפַנַּג וּדְבַשׁ וָשֶׁמֶן וָצֳרִי נָתְנוּ
מַעֲרָבֵךְ :

(יח) דַּמֶּשֶׂק סֹחֲרֶתֵךְ בְּרֹב מַעֲשַׂיִךְ מֵרֹב כָּל־
הוֹן בְּיֵין חֶלְבּוֹן וְצֶמֶר צָחַר :

והבנים ק׳ ורן

באור

המבור , נס יחסר הנסמך לקרנות , ותרגם יהונתן קרנין דיפלא (טטיינבאקס = הערנער) ולא ידעתי מאין לו זה ? והובנים , פירשו ליוז מפרשים שהוא עץ הנקרא בערבי חנגו"ם (עבענהאלץ) , וי"ת שהוא העוף הנקרא פא"ון (פפוגיי) . (טז) מרוב מעשיך , מקוך שהיו יודעים בנסיוך ובריך שמרבין למס מעשה נוי וקפדנית לקבוצ (רש"י) , ורד"ק פירש מרוב המעשים ומלאכות יקרות שהיו בך , היו מביאין לך תרס בסחורה תבנים יקרות וכו' . וכדבר , אין לומר , והוא אבן יקרה המבריקה זוהר תדמימות כוהרי שמש , כמו שמר (יחזקי' כ"ד) ושמקי כדכד שמוחיך . (יז) בחטי מנית , המטה על עיר מניח , כמו עד נוף מניח (שופטים י"ח) . ופנג , הוא אפרסמון (מאזאק) . וצרי , הוא חלא שרף הנוטף מעלי הקטף (מירראהנן-בוים) . (יח) ביין חלבון , חלבון שם מקום בדמשק שיינו טוב (רד"ק) , ומנחם חברו עם חלב חעים (תהלים קמ"ז) , כלומר טוב

ומטונח

(יט) וְדָן וְיָוָן מְאוּזָל בְּעִזְבוֹנַיִךְ נָתָנוּ בַּרְזֶל
עָשׁוֹת קִדָּה וְקָנֶה בְּמַעֲרָבֵךְ הָיָה :
(כ) דְּדָן רֹכַלְתֵּךְ בְּבִגְדֵי־חֹפֶשׁ לִרְכְבָה :
(כא) עֲרַב וְכָל־נְשִׂיאֵי קֵדָר הֵמָּה סֹחֲרֵי יָדֶךָ
בְּכָרִים וְאֵילִים וַעֲתוּדִים בָּם סֹחֲרַיִךְ :
(כב) רֹכְלֵי שְׁבָא וְרַעְמָה הֵמָּה רֹכְלַיִךְ בְּרֹאשׁ
כָּל־בֹּשֶׂם וּבְכָל־אֶבֶן יְקָרָה וְזָהָב נָתְנוּ
עִזְבוֹנָיִךְ :
(כג) חָרָן וְכַנֵּה וָעֶדֶן רֹכְלֵי שְׁבָא אַשּׁוּר כִּלְמַד
רֹכַלְתֵּךְ :
(כד) הֵמָּה רֹכְלַיִךְ בְּמַכְלֻלִים בִּגְלוֹמֵי תְּכֵלֶת
וְרִקְמָה וּבְגַנְזֵי בְרוֹמִים בַּחֲבָלִים חֲבֻשִׁים
וארזים

באור

ומשונא • צחר / לבן / כמו מתונות לחורות (שופטים ה׳) •
(יט) מאוזל / מענין מכבד משרת אזל (פלך) / ונכתב הו׳
עס הדגש / כלומר פולך ממקום למקום בסיירות (רד״ק) /
וכן ת״י ודן ויון כסיירין / ויתורגם לפי זה : (ויש קארמוזענען
פֿמן דן אונד יון בריגען דיר מ. ז. וו.) / ומפי ידידי הנכבד
החכם המפורסם ר׳ יוסף פייט שי׳ שמעתי / שמוע מה שקורין
בלשון הס״ם (עירובין ד׳ כ״ח) אוזילתא דאכרי / והן התגרות
והחנילות מה שנני הכפרים תוגרין ביחד לטוען תוסס בקל לשוק
למכור / וכן מאוזל / הסחורה שהובאה בתגרה וחנילות לטוען
מעיר לעיר (ויש פערזענדונג / טרענספארט) / ופירוש / מדן
ויון טוענו תגודות סחורות וחתנו בעזוניך / ולפי דבריו (אשר
לפיהם הבינותי פעמ׳ מלא יפה) תרגמתי הפסוק הזה • ורש״י
ז״ל אמר : מאוזל / מטוה של סירקין (געטשפאנענע ווייד) /
ולא הודיע לנו מאין יבא מקורו • (כ) בבגדי חפש /

19 פֿאן **דן** אונד **יון** וועלכן פֿערזענדונגן נאך דיינעם
נידערלאנג געמאכט, זיא פֿערזעהן דיך מיט שטאהל,
אינגווער אונד ראהרגעווירן.

20 **דרן** פֿערטוישט דיר קעכטליכע געוועגרער צו דיינער
וואגען אויספֿאלסטרונג.

21 **ערב** אונד דיא פֿירשטן **קדר**'ס קויפֿען דיינע
ארבייטען, פֿערטוישען דיר פֿייסטע **לעמער**,
ווירדער אונד בעקקע.

22 **אויך שבא** אונד **רעמה**'ס קויפֿלייטע גהערן דיר
צו, פֿיללען דיינע בעהעלטנישסע מיט דען עדעלסטן
שפעצרייען, מיט גאלד אונד אללערליא קעסטליכען
געשטיינען.

23 **חרן, כנה** אונד **עדן, שבא**'ס קויפֿקונדען, אונד
אשור, דיין פֿלייסיגסטער האנדעלספֿרייגד,

24 ליפֿערן דיר קאסטבאהרקייטן, בלויע **אונד** קונסט-
גשטיקטע מענטעל, פראכטקליידער אין פֿוטעראלען,
וואהל

באור

ענגדי יקר וחסינות ליפות נפש המרכנות. (כב) רובלי
שבא ורעמה, יקחו סמנים ורעמה היו נ"כ מדינות מסחר,
ונשאו ונתנו לחייס לחריס, ותמר: נפ רוכלי המדינות הלא
המה רוכלין, כאו נ"כ לעירך ופסוק שלאחריו לעד. (כג)
חרן כנה ועדן, שפס רוכלי סנח כנ"ל, וכן **תשור** כלמד
רכלתך, תסר היו כלמודים לנוח תמיד אליך נסחורת
(רד"ק נפס תכין). (כד) **המה רכליך** במכללים, נדגריס
שפס למכלל ויופי, כמו נלומי תכלת וכו'. גלומי, כן
עליקות. ובגמרא ברומים, פירש רש"י נקבעי פתר סנוגרן

וואהל פֿרשנירט אין קיסטען אוים צערערן־האלץ .

25 אללע שיפֿפֿע פֿאן תרשיש זינד דיא עבענען
דיינעס האנדעלס . — זא שטראצענד , זא שווער־
בעלאדען ביסט דוא מיטטען אים מעערע .

26 אלליין אויף אָפֿנער זעע , וואהין דיינע רודערר דיך
געבראכט , דארט ווירד אין אסטווינד דיך צערברעכן .

27 דיינע שעטצע , דיין וואהלשטאנד אונד דיין האנדעל ;
דיינע שיפֿפֿער , שטייערמענגער אונד שארען־אוים־
בעסערר , דיינע האנדעלספֿרייגנד , דיין קריגס־
העער , דאס אין דיר אונד אין אללען דיינען זאמעל־
פלעטצען איזט , אללעס שטירצט מיט דיר אין דעס
מעערס טיפֿע , אם טאגע דיינעס פֿאללס !

פֿאס

כאור

בתרגום שקורין תסק"רין (ל"ל פקרין , (ecrin) , מין קליינעט קעסטכין , פוטטערמל בל"ת) , והס מחופין עור ומצויירין לנוי במיני מסמרין שורות שורות וליורין , והס בלשון תרמי קמערין ובלשון ערבי ברום"ס . ורד"ק כתב מכיו תמר , שהגנדים החמודים המה נקרתו בערבי ברום"ס , ובגנזי הס התרגום העתיק מעור לגנזו בהס הכנדים החמודים , וכן הביא בשרשיו שרש גנז , ותמר הס : שהות כלי שנוזין בו כסף וזהב וקכטיעים . והדין עס הרד"ק כי כן נמלא בספרי מלי ערבי שברום"ס הס הכנדים היקרים משרין ומטוין היטב הדק . וממעות הכתוב נראה שרוכלי שנת ותשור הביאו שניהס הכנדים והפוטטרמלון , וכן קרנמתי . בחבלים חבשים וארזים , פי' נגוי הברומים הס חבושים בחבלים ומונחים בתרגו של תרז , לשמרס היטב לבל יתקלקלו בדרך בהשלחס על מקום הסרכולת (מדברי רס"י) , ורד"ק פירש

כמו

וְאֶרְזִים בְּמַרְכֻּלְתֵּךְ :

(כח) אֲנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ שָׁרוֹתַיִךְ מַעֲרָכֵךְ וַתִּמָּלְאִי וַתִּכָּבְדִי מְאֹד בְּלֵב יַמִּים :

(כט) בְּמַיִם רַבִּים הֱבִיאוּךְ הַשָּׁטִים אוֹתָךְ רוּחַ הַקָּדִים שְׁבָרֵךְ בְּלֵב יַמִּים :

(ל) הוֹנֵךְ וְעֶזְבוֹנַיִךְ מַעֲרָכֵךְ מַלָּחַיִךְ וְחֹבְלָיִךְ מַחֲזִיקֵי בִּרְקֵךְ וְעֹרְבֵי מַעֲרָכֵךְ וְכָל־אַנְשֵׁי מִלְחַמְתֵּךְ אֲשֶׁר־בָּךְ וּבְכָל קְהָלֵךְ אֲשֶׁר בְּתוֹכֵךְ יִפְּלוּ בְּלֵב יַמִּים בְּיוֹם מַפַּלְתֵּךְ :

לקול

באור

כמו מרווים (נחלף ה' בא') , מן נוֹתֵךְ בחרווים והם ענקים (האזבענדער) . (כה) שרותיך מערכך , סם כמיסור מסלול להוליך לך סחורתך וערכך , כסם שהמיסור הוא דרך כנוסה להביא בו סחורה לעיר היוצא ביבשה , פי' לך מכיוס תרשים להביא מערכך לתוכך . שרותיך , לשון סרון ומיסור ודוגמתו על נסרוקים (ירמי' ה') , כן פירש רש"י . ורד"ק אמר , שיירות הולכות בסחורתיך , כלומר רבות ביחד כמו שיירא (קאראוואנע) . והקונקרדאנץ הביאה בצרפתי שור , מלשון קשור , ורצונו לומר , הביאו מערכך לקשורה , כמו הסיבו משכר (פסוק ט"ו) . ובאחר פירוש רש"י ז"ל . (כט) במים רבים , סם של פלגי המים תסר הביאך השטים , מכוכי מסחות הסיוות , סם יבוא שברך ע"י רוח קדים ; ומשל הוא על העיר , מחוך שהמלאכה עושר בנה לבה ובא עליה פורעניות (רש"י) . רוח הקדים שברך , לפי שרוח הקדים קשה מכיוס תרשים לפיכך דמה החזק והוא נבוכדנצר לרוח

קדים

(כח) לְקוֹל זַעֲקַת חֹבְלַיִךְ יִרְעָשׁוּ מִגְרָשׁוֹת :
(כט) וְיָרְדוּ מֵאֳנִיּוֹתֵיהֶם כֹּל תֹּפְשֵׁי מָשׁוֹט
מַלָּחִים כָּל חֹבְלֵי הַיָּם אֶל־הָאָרֶץ יַעֲמֹדוּ :
(ל) וְהִשְׁמִיעוּ עָלַיִךְ בְּקוֹלָם וְיִזְעֲקוּ מָרָה
וְיַעֲלוּ עָפָר עַל־רָאשֵׁיהֶם בָּאֵפֶר יִתְפַּלָּשׁוּ :
(לא) וְהֶקְרִיחוּ אֵלַיִךְ קָרְחָה וְחָגְרוּ שַׂקִּים וּבָכוּ
אֵלַיִךְ בְּמַר־נֶפֶשׁ מִסְפֵּד מָר :
(לב) וְנָשְׂאוּ אֵלַיִךְ בְּנִיהֶם קִינָה וְקוֹנְנוּ עָלַיִךְ
מִי כְצוֹר כְּדֻמָּה בְּתוֹךְ הַיָּם :
(לג) בְּצֵאת עִזְבוֹנַיִךְ מִיַּמִּים הִשְׂבַּעְתְּ עַמִּים
רַבִּים בְּרֹב הוֹנַיִךְ וּמַעֲרָכַיִךְ הֶעְשַׁרְתְּ
מַלְכֵי־אָרֶץ :
(לד) עֵת נִשְׁבַּרְתְּ מִיַּמִּים בְּמַעֲמַקֵּי־מָיִם מַעֲרָכֵךְ
וכל

באור

קריס (רד"ק) . (כח) מגרשות , כמו מגרשי עיר , והם מקומות רחבים לפני עיר , לעייל לו להספסם ליושבי עיר , ולפי שהם רקים בלי בניינים ושאננים מרעש הגריות , לכן נשמע בהם יותר קול הנהי ממרחק לכן אמר ירעשו מגרשות . ויש מפרשים שהם המקומות הרחבים במנוח היס (דיא מגדורטען) . (ל) יתפלשו , יתגלגלו , ומן השרש הוא תמיד בהתפעל , ועם עפר הוא תפר . (א) והקריחו , כן דרכי יושבי קדס בעת שפדו על המתים הו על אחר היל ושכר , כמו שאמר : לא יקרחו קרחה וכו' . (לב) בניהם קינה , פירשו המפרשים כמו בניהם , בניהי שלהם ישאו קינה האמור למטה . ולדידי המכס ר' יוסף פירש (לפי דרכו) , שהנפרד מן בניהם הוא בי , ושרשו נוה , ור"ל , שבניהם ישאו קינה , אחר שאמר למעלה : וירדו מאניותיהם וכו'

28 פֿאם וועהנשרייא דיינער שטייערמענגער וועלדן דיא
אנפֿורטען ערבעבען .

29 דאן וועלדן רודרער , שיפֿפֿער , אונד שטייערער פֿאן
אייהרען שיפֿפֿען שטיינגען , אונד זיך אנס לאנד
רעטטען ;

30 וועלדן איהרע קלאנעשטיממען אונד יאממערנשרייא
דיך הערען לאססען ; וועלדן שטוויב אויף אייהר
הויפֿט בריינגן , זיך אין אַששע וועלצען ;

31 זיך קאהלע פלאטטען שעלטן , אין זעקקע הילללען ,
אונד אייבר דיך ביטטערליך וויינען , ביטטערליך
קלאגען .

32 אויך אין איהרען וואהנונגען וועלדן זיא פֿאלגענדעס
קלאגעליד אנשטיממען : „וויר וואר דיר נליך ,
א צור ! כויטטען אים מעערע ?“

33 „אלס דיינע רייכטהימער דיא זעע בערעקטן , ערנעהרר
טעסט דוא נאטיאנען , בעריכערטעסט קעניגע דער
עלדע מיט דיינען שעמצען , דיינען וואלדען .“

34 „נון , דא דוא אויף דעם מעערע פֿעראונגליקט ,
פֿאן טיפֿען פֿרשלונגען ביסט , אונד דיין וואהלשטאנד
אונד

באור

וכו' , אמר פה , שנם נמעוניסם ישלו קינם , (ולדעתו נס
ולא נהם (יחזקאל ו' , י"ח) , מצרם זה , ור"ל , לא
לחפון מסם תפילו נוס ומעון קטן) . כצור כדמה , מי
כלור וכדומתה , כן קרנם יונקן . ולפי שתין מפיק נס'
במלק כדומה , לכן הלכו המפרשים בדרכים תחרים . רס"י
אמר , שתוף שם רעתי לדוס , כמו מצת דומה (ישעי' כ"ח) .

וְכָל־קָהָלֵךְ בְּתוֹכֵךְ נָפָלוּ׃
(לה) כָּל יֹשְׁבֵי הָאִיִּים שָׁמְמוּ עָלָיִךְ וּמַלְכֵיהֶם
שָׂעֲרוּ שַׂעַר רָעַמּוּ פָּנִים׃
(לו) סֹחֲרִים בָּעַמִּים שָׁרְקוּ עָלָיִךְ בַּלָּהוֹת
הָיִית וְאֵינֵךְ עַד־עוֹלָם׃

אונר דיינע פֿאלקסמענגע מיט הינין ואנק״ ;
„נון שטוינען איבר דיך אללע אינזעל, בעוואהנער,
ענטזעטצען זיך איהרע קענינע, אונר גראם לייגט
אויף איהרעם אנגעזיכט״ .
„האנדעלטרייבענדע פֿעלקער זייפֿצען איבער דיך ;
אין שרעקביל׳ר ביסט דוא נון, אונר שווינדעסט
דאהין, אויף איממער דאהין״ .

באור

ורד״ק פי׳ מי כמוך דומה נכרתה בתוך הים, וכן תכנה
דומה . (לה) רעמו פנים, ועומי פניס, כמו בענוד
הרעימה (שמואל ב׳, ו׳) .

ג

תולדות גדולי ישראל

תולדות החכם המליץ הגדול והמפואר המנוח
כמהורי"ד **נפתלי הירץ ווייזל** זצ"ל

(המשך)

עד כה לדיק בתמונתו חיה הסקט ושמן בתלנו תפל קורה וחכמה, קורקו שעשועיו יום יום, והתענג בתלהיו, תסר שוה לנגדו קמיד בכל רגע. מפרי פי תבונתו תכל, תס תמנס לח לטובע ומוקר, בכל זתת עוב מעט לצדיק, וטוב תרוחת ירק ושלוה בו; כי שלום היה לו עם כל תדס, כלס כבדוהו וינשאוהו, כתסר יתקה לתכס לדיק ויסר כמוהו. — תמנס מסנת תקמ"ט והלתה, המה ימי זקנתו ושיבתו, רעים היו ימי תלדו, לרוב ומלוקות רבות עברו על ראשו, סולאות ניתו התרבו, ופרנסתו הולכת ומתמעטת, בליקהו עוני ומחסור, רבו תנחותיו ולבו דוי! — וימיו ימי תרעה החלו נתם קנאה וריב, תסר התלבב בין תיזה תכמי תורה מיליבי מדינת פולין, ויסבו עליו הרובים לתק שמלה בשמו הטוב; וגם שוקס בעלמס תסר לפניס לעין כל שבחתו וירוממוהו בהסכמותיהס על ספריו, בהפכו לתויבים לו, ותחת תהלה שמו תהלה, וכבודו המירו בקלון (ימחול להס תא הרחמים סופע"ל דק! כי גס המריבים וגס הים תסר לו הריב כלס לדיקים, תך תעו ברוחה, סגו בפלילה, וכנר מחלו תיס על סנגת רעהו, ורבים מהרודפים כמו הנרדף שוכנים עתה בגל שדי ומתלוננים בסתר עליון). ומעשה שהיה כך היה:

בשנת תקמ"ו נתן ה' רחמים בלב הקיסר החכם והלדיק

יאזעף השני (נפשו לנורה בצרור חיי עד) / ויתמול על
בני ישראל בגריס בתרגומיו / וגל מסס חרפתם / והקל
מעליהם עול הקשה אשר כבדו המרודים החלה במלכות
הזאת תחת ממשלת אבותיו / והניחה עשה למסים הגדולים
אשר הכבידו עליהם · ודבר המלכות יגל מלפניו ופקצנן
כתב הדת נתן בכל מדינות עסטרייך לטוות היהודים חפצים
כאשר קוצני ארץ לבנות בתים / לקנות שדות וכרמים ולעבדם /
ולרעות לאן ומקנה / ולעשות בכל מלאכת עבודה ובכל מלאכת
מחשבת כפי אשר תשיג ידם בהם / למען יחיו חיים
בתמונתו ובניניני כפיו · ויהי כעוג לב המושל על עם ישראל
חשב נ"כ להפקידם על מטמרת פקודות הנגהות בערים
וממדינות ובלבת / אם ידע ויש בם מנשי חיל ובנוני דבר ·
לך נסיות כי עד הנה עוד מחסור לישראל בלמד ודעת
מפקידים כלה / כי לא נסו בהם / לזאת השכיל הקיסר ו"ל
לתקן ולהיטיב בתי החנוך בבני ישראל / וילו להכין ולבנות בתי
תלמוד בכל מחוז ופלך / ומהם יעמדו תחת השגחת פקידים
מיוחדים / ובם ילמדו ילדי העברים תמונת ישראל בחקם
ודתם / ויוסיפו לקח גם בשפת המדינה ללמדה על נכון
בכללים ודקדוקים / ודרכי הכתיבה והחשבון / וידיעת הארץ /
וספרי הקורות ודברי הימים / עם שאר הידיעות המיקרות
בהם יועילון / לקרבו פני נדיבים / ולפני מלכים יתיצב ·

ויהי בלאת הפקודה הזאת מלפני הקיסר / והדת נתנה
בורון הכירה להכין בתים לנערי בני ישראל ללמד חכמות
ולשונות עמים / וירבנו יהודים רבים בתלביסם / ויירחו
ויאמרו : מי יודע לת הרעה אשר קצמת מרוב העונה הזאת !
בן יגרע ח"ו ע"י זה מטמרת הדת היסרלי · אם יוסיף
בליעל להטיל אימתו / הלא שכוח נשכח כל קלקות הגלות וכל
הרעה אשר הדביקתנו עד הנה / והיינו שמחים · אמת !
ואיך נשמח ורחל מבכה על בניה · — והחכמים הירחים
הלמים אשר בקוסם פחדו וחרדו מלעבור על דת המלך /
אשר מחשבתו לך עוב לבני ישראל / ויירחו מאוד פן יחרה

לך

לך הקיסר בתניע מלוכות ישראל לאונין, וכן יאמר: לך מרוץ לב לא יאבה עם ה' הסר למשמעתו. ויכתבו בתעור זה לחכמי ישראל במדינות לחרות, וינקטו את פניהם להחזיקם בעלה טובה ונכוחה, כדת מה לעשות? וכן כתבו רשבי היהודים אשר בטריעפש להמנוח הנכבד מהר' הירץ וויזל ז"ל, ושלחו את פיו.

ואת העשה לך המנוח הנדיק שוה לכתוב על ספר דברי אגרת ליובני עיר הנ"ל, ויקרא את שמה דברי שלום ואמת. שם שם לפני חק ומשפט, וירחם את הדרך לחזור ולהחזיק בתורת אלהים בכל חקה ומשפטה, ולבלי הנח ידם מלמלחות פקודת הקיסר בכל אשר לוה אליהם בתורת אדם. והוסיף לבאר לנגד ולנגן מהות וגדרי קורת אלהים וקורת אדם, וקבלית וחוצת שניהם. והמכתב הוה כלו נעים את יפה, לשונו נחל שוטף, מחשבותיו עמוקות, ומערכת מליצותיו בטוהר. פני שחק בליל הספר. ויט ר' הירץ ז"ל את לבב היהודים לשמוע אל מצות אדונם הקיסר, ויהם לוחם מכל אחרהה אשר תרדו, ויגחם את רוחם בדבריו דברי שלום ואמת.

זו עלה עטן נחת שלשה זו תרגעה מבדולי הקורנייס אשר בימים ההם, ויכתבו עליו שטנה ומרורות ויקנאו לחיים בליעל, אשר יחפון ויתאמן למהר שכחת התלמוד והפוסקים והפלפולים, יען כי כתב במועלות ודעת, שרשוי לחנך את הבנים על סדר נחה, ולתלמיד עומד רבים מקרא ודקדוק לשון עבר, ולשון המדינה והקדוקה, ואחרי כן משנה, ואחרי כן כשיגיעו לשנות י"ג ומעלה גמרא ופוסקים וכהנה, וזה מתנגד לדרכי התלמוד הנהוג עד הנה. והדבר אשר החרם חפס עליו ביותר הוא אשר דבר בשלוי המאמר: כל ק"ח שתין זו דעה וכו'. (ונחתם הספרים המנוח על מדוקין, כדרכו לרוב בעת התלקח לפני עשתנותיו נאחד העניינים, והוא קבס מחשבה אחת, זו נדמה לו כאלו רוח ה' דבר בו, והרוץ סגרתו עד קצה התחרון בלי מעצר, ובגיליון

מי יכין ?) והנה כי הרבו לנעות בכתובו בקלקול חרופים וגדופים , אף הוא לא עם ידו למו פיו , וילחם נגד מקומם ויקלעם בחמרי פיו העלומים החדים והשנונים , ויכתב מכתב שני מדברי שלום ואמת , פעם הצעדק ופעם הוכיחם על פניהם . תרבעה מכתביו כתב בענין הזה . ויהי הוא הרבה לכתוב והמה הוסיפו לשפוך עליו בוז וקלון . ומהי מריבה ונעקה גדולה בחכמי חכמי ישראל , עד קמו חכמי ליטאלית הגאונים ויתעצמו בעדו , ויפצעו עם לחייהם הרבנים המתנגדים על תורתו הדבר הזה , והרשו להם לדקק הנרדף , וכי להנם שמו תורתו למערה להשבותו לאיש בליעל , ולבבו לא כן ידמה , כי הוא קמים עם תלהיו . עד תכבה לאט לאט אש המדון , ותשקוט המריבה ויהי שלום בישראל .

בשנת תקמ"ו ילדה לאור בעיר קעניגסבערג במדינת פרייסען מגלה לחת קטנה , ושמה נחל השבור . בה הודיעה חברת חכמים חוסבי ודורשי לטון עבר , לא לחר יומה לעשות , להוליא לאור מדי חדש בחדשו מחברת מהכתבי לה"ק , כוללים שירים ותלילות ומאמרים יקרים בחכמה ומדע , קולות ישראל ונדוליה וכהנה , להודיעם לבני ישראל אשר לא ידעו קרות בספרי לשונות עמים , וקראו מכתביהם בשם המאסף , לאמר : מאספים אנחנו יחד לא כל הנה לידינו מן חכמי המליצה ויודעי קורה וחכמה . והמה שחרו לא פני המנוח הנכבד ז"ל להחזיק ידיהם בספרי תנוכתו , ומכתבי מליצתו אשר לא נאו עוד לאור היום . ויעתר להם וימלא משאלותם , ויכתוב וישלח להם מכתבים רבים ושונים , כלם יקרים , כלם נפלאים , מלאים נגה ומפיקים רצון בדעת שיר ומליצה .

מה נכבד מאמר אחד , נקרא חקור דין , להמנוח הכ"ל , הן גלה עמוקות וידבר נכבדות על ענין שכר ועונש לנפש אחר מות גויף האדם . במאמר הזה הביא דעות חכמי התלמוד ודעות פחכמים הקדמונים והמאחרונים בנגלה ונסתר , ויקרנם בשכל דק יחד , לחד לא לחד , לדבק

הנפרדים ולקנן הנפוריס / ופיר לנו נמחסכים .

נסנם מקמ"ח הולית לאור המחברת היקרה עד מאוד / ושמה : מוסר השכל והוא ספר המדות . גם שפקותיו כמלאך ה' לנפוש דוברות / ונוכעות ירחה חכמה ומוסר / וכל חמרין כלם מן השכל / מדתי ההנינן ומחקות הנפש המשכלת / והעיד עליהם עדים נאמנים מקורה שנחנב ושנע"פ / ומספרי הקדמונים והאחרונים . ודברים היולאים מן הלב נכנסים ללב / ישמעום יסרים וישמחו / וידומו המכאיבים / ואויבי מוסר עפר ילחכו / כי ספתי לדיק ידעו רלון / וקוכחותיו יורדום על חדרי לב .

וגם שירים רבים שר המנוח המשורר הגדול ו"ל לעתים שונות על עניינים שונים / ורבים מהם נדפסו ונהו לאור . ונעלה על כלמו השיר עודך חי במרומים וכו' / אשר שר לכבוד נשמת הרבה יקר הדוכס לעאפאלד פרינץ מבראונשווייג = וואלפענבימטטעל ו"ל / בשנת תקמ"ה (ונמלא במספר לשנת הותת) / עת פרלו מי נהר האדר על המרן / וישטפו בתים ובפרים חדש ובחמה / ויהס גן המלך הוה נפשו בכפו וילך אצל עיר פ"פ דאדר בני שיע על זרם שטף מים רבים להציל נפשות הנשבעים / ושם מלא הוא עלמו את מותו מות יסרים / כי עברו חגלים על הני שיע ובלו במים חדירים . או דרכה עוו נפש המשורר והמליץ הגדול / ויהר שיר כלו מחמדים / אין ערוך אליו במחשבות עמוקות מהשחרות הנפש וגמול הלדיקים בגנ / וכל חרוזיו מתוקים כדבש וונופת לופים . — לחנם חותם אחד הותק על כל דברי שיריו / מליותם קלות ונעימות / משולבות וחתוות אשה בחתותה / בלי לחץ ודחק / ושחתנותיו נשגבות נקיות ועהורות כטוהר הקיע .

בהיותו קרוב לנשים שנה החל רוח ה' לפעמו / או יסיר שירי תפארת / נשם הקנשת ממעל לנפשו / כי נפלה נפלה במלחמה הותת מכל חשר לפניה . וידבר על רחת בני יעקב מלרימה / ואיך עבו אותם בני חם / ויקנו עליהם

עמודה קצה / ומלבד נושלם הגדול / משה תורן הנביאים / ומפלאות תורה נעשה לו עת הוסלך בים סוף / ותיך גדל והגליה / והקודש לו מרשה אלהים בסנה / וכל מעשה תקפו וגבורתו תורה עשה לעיני ישראל במצרים בסיני ובמדבר / והנחיל להן תורת חמת / וכהנה • כל ימים תורה חננהו אלהים בלב להשכיל ולהרגים / ובחיך לטעום מטעמי המלכה / יתן עדו וילדך / כי יקר וכי רב הוא ערך סיני תפארת המלה / ותפארת עולם יתארו לכנוד שם המלין המנות הגדול הוא •

מסיני תפארת המלה הוליך המחבר מחשבה תלקים בחייו / והחלק השני עומד בכתיבת יד • ויש רגיש עברו בין הולאת החלק הרביעי למחיצי / יען כי קלרה יד המעורר להוליאם מכספו כי חול מכליו • עד קס והתעודד הנגיד המופלג והחכם ר' ראובן גומפערץ זצ"ל (בעת פרנם ומנהיג דקהלתנו ברלין) / והתנדב לתת סך מסויים להדפסת חלק החמישי / ולקחת מכסף הנכנסה להולאת החלק השני / ואחרי כן יתן כל כסף ההכנסה לטובת המעורר • כן תשב הנדיב המעיר / לך לא עלתה לו מחשבתו / כי הכסף הוזל במחברת החמישי / ועד השני לא בא • —

סיני תפארת המלה נעתקו ללשון תשכנזי מבן המנות הנכבד ז"ל / אים משכיל ויקר רוח ר' מנחם ילין / ונפ נדפסו • רחו עמים ויהללו לוקס / ויתקוממו על רוממות עשתנות המעורר / על כח דמיונו תורה עלה בלבת אם תלבן / ועל ירחת אלהי אמת הנשקפה על פני כל תמיון / ויתנו כבוד לשמו / ויאמרו עלין : אים קדוש הוא זה המדבר אלינו • — — —

אלה דברי החכמה והסיורים והמוסר אשר נעתו מלב אים לדיק תמים / חכם נבון ומלין הגדול ר' נפתלי הירץ ויזל ז"ל / מבלעדי מבקש חכמתו הנמלאים בבתיבת יד בית יורשין • עד עולם תקוק יהי' זכרונו בלב כל שוחרי לשונו הקדושה והמסולאת / ובלבות כל אוהבי חכמה וירחה

תמתים

המתיק . וגם המעטים המקלונים עליו בחייו / עמה יחד כלם יגידו עליו לדקתו וחכמתו / וכי הוא היה לחד מגדולי ישראל אשר בימיו / ויקר יהי' גם בדורות הבאים אחריו . הוא היה תומך הלכים ותורתו מכל מעמקי לבנו / ואין לנו בעולם הזה שמחה גדולה משמחת דבר הלכים ותורתו / לך בה היה חשקו וכל מגמת פניו / גם הון ועושר בזו יבוזו לו / גאון וגדרה לא חסך / לך תורה וירחק ה' היתה תולדתו .

מנעוריו מעת שבת לחיינו בקאפענהאגען הקנהג הוא ז"ל בעניני גמ"ח במנהג לחינו הספרדים / וגם אוה לבחור לו מבעלי גמ"ח בקהלתו לחל ב"ה . לך בכל זאת חס מאד על כבוד הבריות / ובהיותו בברלין לא הרחיק לך נפשו ממנהג העיר הזאת / כי אמר / כן תקראה חלילה כלונא להם / וכמקבלה לאמר : חכמתי יוקר מכם . וזה דרכו תמיד / כל עוד הוא הסכיל והחכים כן הסכיל את רוחו . גם נגדיו ומלבושיו היו כבנדי לחד החדש / ולא נודע בהם גדלו ומעלת קורתו וחכמתו . *)

בכל התלאות אשר עברו עליו לא התלונן על קצי יומו / אלא בעת בה' כבן בטחן על אלהים חנותיו / ויהי כי חזק עליו העלב ויצא ודרש בספרים הקדושים ויאמץ בהם / ורוח לו . וכאשר מצא בתור נכון על אחד מבקורי המקרא / או באמר אחד מאמרי חז"ל אשר העמיק לדעת סודו / או בשמחתו לא התערב זר / ויבז למלך ורוזנים משחק לו / ויאמר

---

*) זה דרכם בכל לדור המון עם / בשעם שמע לאדם גדול בחכמה ובמעלה / או בקראם ספריו וירחו כי נחלץ עליו רוח חכמה ודעת / או תפלים ומשתוקקים לראות פניו / ויהי כראותם לותו באחד לאדם בלי שכוי במלבושיו או בתאר פניו / ויבז בעיניכם / ויתנו קנאת בכבוד שמו .

ויאמר מאת ה' היתה לי זאת / נפלאות לא תעשנה ידי מדם · בלתי נשנית תקמ"ה כאשר מתה עליו תשקו ז"ל לאמת נעוריו לאשר נפשו קשורה בנפשה / ויפלו פניו מאד / וילך שמוח ודומם ימים רבים / את פני עדתי ילודי לשם ברח / ממנחמים התרחק / ותשתקך נפשו בחיק יגון ובכי / עד אשר נתן לו ה' מרפא בלבו ושקוי לעצמותיו / וירחץ את בשרו בדמעותיו ויצב על ה' ויקדשהו ·

כשמונה ושבעים שנה לחיי הלדיק הזה ויקרבו ימי נפקדי למות / וה' אמר לו : רב לך שבת בעמק הבכא / רבת שבעה נפשך היגון והמרורים בחיי שפל הלו · עלה אלי השמימה וקלור ברכה פרי לדקותיך אשר שם בעמל ובדמעה זרעת ; בוא בכה ותשבע בנעימותי סלה · לך למען הרשות ליושבי חלד / כי ים גמול לפועלי לדק ורב עוד נפון להם בחיי עד / לכן עודך עלי ארץ תראך ביטב אלהים / מכוס יסורות קטעם גם שמה ברגעי חייך האחרונים / עד קבץ למשכן אלוה ותסתפח בימיני נצח · ויהי בשבת תקמ"ד כאשר השיל אחת מבנותיו לחיים חמודות ה"ה החכם הרופא מאיר בהאמבורג / וילך הוא ובניו ובנותיו עמו לעיר הזאת לשמוח ביום חתונת בתו ושמחת לבה / ויחרדו בכבדי הקריה לקראתו / ויקבלוהו בשמחה ובכבוד גדול · ויפגעו בו לאמר : שבה אתנו / היה לנו לאב ולכהן והשענו לך / ויחזקו גם אתנו ובתו בכתף בנדו לאמר / אל תעזוב תומכנו / ויעתר להם ויואל לשבת בהאמבורג · גם בערש נסע מברלין רבים מחוקרי חכמה אשר ידעו יקר ערך איש הגדול הזה בתו לביתו לבקרו ולרחות פניו עוד הפעם / כי ידעו כי לא יסוג להם עוד · וירע בלבם מאוד על הפרד לדיק וחכם זה מבין חומות קריתם / אך לא יכלו עוד השיבו ממשכנתו / ויתבקהו ויבקשהו באחרונה / ומעמיקים על לחייהם · — ויהי ר' הירץ וויזל ז"ל בהאמבורג כשבעה ושמונה ירחים בשקט ומנוחה / ולא חסר לו מאומה · — אך אלהים זה עלה לעלות השמימה / להניחו

בסוד

נסוד חכמים ונבונים הבחים לחוות בנועם פני שוח ולהשתחוות לפניו בהדרת קדשו • ויפי בעשריים וחניש לחודש תדר שני תקס"ב ויגוע וימת הלדיק לחרי מעט ימי חולי , ותשב נפשו אל צור חצבה להסתופף בחסדו ועל עליון • ויקברוהו חנשי החמורג בכבוד גדול ויספדו עליו הוי חדון הוי הודו ! זכרונו לברכה ולתפארת עולם !

דעיונות

הנשוא על פני כל חלוח תשבון — יאמר משל הקדמוני — לים היפר בעיניו יחשפה אליו הניקה , על תתאבר גם לבווים ונקלים • לו יחלפו בעלי גחה תרחוקים , לעשות כמוה , ולא יבוו אם דכח ושפל רוח , ולא ינושו לדבר עמו ולבוא בתקהלותיו • —

כאשר שאל דיאניזיוס את החכם אפלטון : מדוע ילכו החכמים לבקר פני הנגידים , והם לא יבואו אליהם ? ענה ואמר אפלטון : החכמים יודעים לערוך ערך הנגידות , אבל הנגידים אינם יודעים לערוך ערך החכמה • —

שאלה האם נפלאו ממני ותרבעה לא ידעתי : מרבה הון ואוצר ולא אכל בטובה , ואיש בער המתנאה ומתהלל בין חברות נבונים , וגבר נעלה ויחלם מנוער המאריך ימים , וירא וקלר לב מסבול לרוחין כי יאמץ לבבו לאחד נפשו ז"לדעת • —

התנצלות

שלום כל פנינו, קוראינו היקרים! כי לא נמרנו נמחברת הזאת העניינים אשר הוצאנו בשבי המחברות הרחבות (ווצר בדעתנו לגומרם) כמו קונטרס נמצא ודומיו, הנה למען הפיק רצון החכמים וסופרים, אשר שלחו לנו מחדש מכתבי חכמה ודעת לשום בשאף, ולמען שלא פניהם ולבם כבוד לשמש בזמן היותר מוקדם, העתקנו עניניהם עתה, עד כי קלרה היריעה מהכיל גמר עניניהם הנ"ל. אכן נבטיח להשלים החסרון במחברות הבאות מי"ה.

דברי המאספים.

דאס זעהר געשרעפענע בילדניש מהרב המח"ם המפורסם המנוח מהו"ר צבי הירש זצ"ל אב"ד דק"ק ברלין, פאן הערהן אבראהאמסזאהן געטאכטן, מיט, מין דער גרעסט מיינעם פאליא, א 16 גראטען קוראנט, זו המבען מין הערהן יאקאבים קונסט אונד ביכער האנדלונג אללהיר.